

כוח הלמה

בהרצאת TED שזכתה לצפיות רבות שאל סיימון סינק – כיצד מצליחים מנהיגים גדולים לעורר אנשים לפעולה? מה הפך אנשים כמרטין לותר קינג וסטיב ג'ובס לנפלים מכל בני זמנם, לדמויות המזדקרות בעיני כול מעל לכל היתר, גם מעל לאנשים מחוננים ומיומנים לא פחות מהן? תשובתו: רוב האנשים מדברים על ה"מה". מעטים מדברים על ה"איך". אבל מנהיגים גדולים מתחילים ב"למה". וזה מה שהופך אותם למחוללי תמורות.

הרצאתו של סינק עסקה במנהיגות עסקית ופוליטית. אבל הרוגמאות המאלפות ביותר לתופעה שתיאר הן דתיות – או לפחות דתיות בעקיפין. בספרי 'השותפות הגדולה' טענתי שהמייחד את דתות המונותאיזם מבית מדרשו של אברהם אבינו הוא שהן מאמינות כי יש תשובה לשאלה "למה". העולם וחיי האדם אינם חסרי משמעות, אינם מקרה גרידא. כפי שאמרו גם פרויד, גם איינשטיין וגם ויטגנשטיין, האמונה הדתית היא האמונה בכך שהחיים רוויי משמעות.

פרשת ואתחנן מאירה אמתה זו באור יקרות. היהדות מדברת הרבה על ה"מה". מה מותר, מה אסור, מה קודש, מה חול. יש בה גם הרבה "איך": איך ללמוד, איך להתפלל, איך לצמוח מתוך

שיג ושיח – הרב יונתן זקס

עבודת ה' ומתוך יחסים עם הזולת. יחסית לכך, על ה"למה" אומרת התורה פחות. ובכל זאת, בפרשתנו אומר משה כמה מן הדברים המרשימים ביותר שנאמרו אי פעם על ה"למה" של הקיום היהודי. יכולתו זו של משה היא שעשתה אותו למנהיג משנה-הבריות הגדול שהיה, ויש לה השלכות גם עלינו כאן ועכשיו.

דבריו של משה חורגים מאוד מן המתבקש-מאליו, וכדי לעמוד על גודל ייחודם עלינו להיזכר במצבם של בני ישראל בשעת אמירתם. הם עדיין במדבר. הם עוד לא נכנסו לארץ. הם סובלים מנחיתות צבאית לעומת יושבי הארץ. עשרה משנים-עשר המרגלים כבר טענו, כארבעה עשורים קודם לכן, שכבוש הארץ הוא משימה בלתי אפשרית. בעולם של אימפריות ושל עמים היושבים בעריהם הבצורות, בני ישראל נראים לעין הבלתי מזוינת חסרי-הגנה, חסרי-ניסיון, עוד שבט משבטי-הזעם ששטפו את אסיה ואפריקה בימי קדם. משקיפים מבחוץ בני הזמן ההוא, שלא הכירו את אורח חייהם הדתי המיוחד של בני ישראל, ודאי התקשו להצביע על שוני מהותי בינם לבין היבוסים והפריזים, המדיינים והמואבים, ויתר העממים שאכלסו את הפינה ההיא במזרח התיכון.

ובכל זאת משה טוען בוודאות מוחלטת שמה שקרה לבני ישראל עד כה עתיד לשנות את העולם כולו ולנסוך בו השראה. הקשיבו לדבריו ולסגנונם:

כִּי שָׁאַל נָא לְיָמִים רָאשֵׁינִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנַי, לְמַן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱ-לֹהִים אֶדָם עַל הָאָרֶץ, וּלְמַקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְהַ הַשָּׁמַיִם: הֲנִהְיָה כְּדָבַר הַגָּדוֹל הַזֶּה?

השאלה היא למה. לקראת סוף הפרק נותן משה תשובה אחת: "ותחת פי אהב את אבתיך ויבחר בנרעו אחריו" (ד, לז). ה' אהב את אברהם, בין היתר מפני שאברהם אהב אותו. ואת צאצאיו של אברהם אהב ה' כי הם היו צאצאיו, והוא הבטיח לאביהם שיברך וינצור אותם. תשובה נוספת, המתיישבת עם הראשונה אך שונה ממנה, נתן משה בתחילת הפרק:

ראה, למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני ה' א-להי לעשות בן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. ושמרתם ועשיתם, כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו: רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. (ד, ה-ו)

מדוע חשוב למשה, או לקב"ה, מה דעתם של העמים האחרים על התורה והמצוות? הרי היהדות היא סיפור אהבה בין אלוהים לבין עם מסוים. סיפור המנומר בסערות רבות, אף כי יש בו פרקים של מנוחה ונחלה; סיפור המתרונן לעתים בעליות אך גם אז הוא אינטימי ואפילו מופנם. מה לשאר-העולם ולסיפור הזה?

ובכן, לשאר-העולם יש ויש עניין בסיפור הזה. היהדות אינה מתעניינת רק ביהודים. כבר בדבריו הראשונים לאברהם אמר הקב"ה, "ואברכה מברכך ומקללך אאר, ונברכו כך כל משפחת האדמה" (בראשית יב, ג). עם ישראל נועד להיות מקור ברכה לעולם. אלוהי ישראל הוא אלוהי האנושות כולה. עוד לפני שדיבר עם אברהם דיבר אל אדם, חוה, קין ונוח וכתר ברית עם האנושות. יוסף, בהיותו במצרים, דיבר שוב ושוב על ה' – בבית פוטיפר, בכלא ובארמון פרעה. הוא רצה שהמצרים יידעו כי את הדברים שעשה לא עשה בעצמו; שהוא היה רק סוכן של אלוהי

או הנשמע כמהו? השמע עם קול א-להים מדבר מתוך האש, כאשר שמעת אתה, ויחי? או הנסה א-להים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים ובמלחמה וכיד חזקה וכורוע נטויה ובמוראים גדלים, ככל אשר עשה לכם ה' א-להיכם במצרים לעיניך? (דברים ד, לב-לד)

משה היה משוכנע שההיסטוריה הישראלית יחידה במינה, ושהיא תמשיך להיות כזו. קבוצה קטנה וחסרת-מגן השתחררה מעול הגדולה באימפריות, לא בכוחות עצמה אלא בידי אלוהים. משה מציג אפוא את ההיסטוריה הישראלית כייחודית על שום היותה סיפור של גאולה. מוקדם יותר בנאום הוא מציג ייחודיות נוספת של קורות ישראל, הלא היא ייחודיות ההתגלות:

כי מי גוי גדול אשר לו א-להים קרבים אליו כה א-להינו בכל קראנו אליו? ומי גוי גדול אשר לו חקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום? (ד, ז-ח)

לעמים אחרים יש אלים שהם מתפללים אליהם ומקריבים להם קרבנות. גם העמים האחרים מייחסים לאלים את ההצלחות הצבאיות שלהם. אבל שום עם אחר אינו רואה את אלוהיו כריבון ומחוקק ומצווה. אצל הגויים, החוק מגלם את צו המלך, או, במאות השנים האחרונות, את רצון העם. ישראל הייתה האומה היחידה בעולם הקדום שאפילו כשהיה בה מלך, הוא לא היה מחוקק; האומה היחידה שהאלוהים נתפס בה לא רק ככוח עליון אלא גם כאדריכל החברה, כמתזמר הגדול של סימפוניית הצדק והרחמים, החירות וכבוד האדם.

ישראל. מכל אלה ניכר בבירור שה' אינו אדיש כלפי אומות העולם.

כך לאורך התנ"ך כולו. ה' אמר למשה שיעשה אותות ומופתים במצרים "וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה'" (שמות ז, ה). לירמיהו קרא ה' "נְבִיא לְגוֹיִם" (ירמיה א, ה). את יונה שלח אל האשורים בנינווה. כפי הנביא עמוס שם תוכחות לגויים שקדמו לתוכחותיו על פשעי ישראל ויהודה. בנבואה שהיא אולי המדהימה ביותר בתנ"ך מעביר ישעיהו את המסר שיום יבוא וה' יברך את אויבי ישראל: "אֲשֶׁר בָּרְכוּ ה' צְבָאוֹת לְאמֹר: בְּרוּךְ עַמֵּי מִצְרַיִם, וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר, וְנַחֲלֹתֵי יִשְׂרָאֵל" (ישעיה יט, כו).

ה' דואג לכל האנושות. לכן מה שאנחנו עושים כיהודים משפיע על כל האנושות, לא רק במובן המיסטי, אלא גם כמופת המדגים לאנושות כיצד להיות אוהביו ואהוביו של האלוהים. העמים האחרים יביטו בעם ישראל ויבינו שכוח עילאי כלשהו פעל בקורותיו. כדברי מילטון הימלפרב המנוח:

כל יהודי יודע כמה הוא אדם רגיל, רגיל עד לשד עצמותיו. ובכל זאת, כשאנו מתבוננים בעצמנו כקבוצה, אנו חשים שדברים גדולים ומסתוריים סוחפים אותנו... מספר היהודים בעולם קטן מטעות סטטיסטית זעירה במפקד האוכלוסין בסין. אבל אנחנו גדולים בהרבה ממספרנו. דומה שדברים גדולים קרו סביבנו ולנו.²

לא נקראנו לגייר את העולם. נקראנו להצית את דמיונו. הנביא זכריה התנבא על הימים שבהם "יַחְזִיקוּ עֵשְׂרָה אַנְשִׁים מִכָּל לְשׁוֹנֹת הַגּוֹיִם וְהַחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לְאמֹר: גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֶל-לְהִימֵ עִמָּכֶם" (זכריה ח, כ). הוטל עלינו להיות שגריריו של

אלוהים בעולם, ולהעיד בגופנו, באורח חיינו, שעם קטן מסוגל לשרוד ולפרוח בתנאים קשים מאין כמוהם, לבנות חברה של חירות בחסות החוק שבניה כולם ערבים לה וערבים זה בזה, ולקיים את אשר אלוהיו דורש ממנו: "עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהִצַּנֵּעַ לְכַת עִם אֶל-לְהִיךְ" (מיכה ו, ח). דברי משה בפרשת ואתחנן הם כתב השליחות של עם ישראל.

ויש בהחלט מי שמביט ומתרגם. מסקנתי מעשרות שנים בזירה הציבורית בחו"ל היא שלא-יהודים מכבדים יהודים שמכבדים את היהדות. קשה להם להבין למה במדינות שיש בהן חופש דת אמתי יש יהודים העוזבים את דתם או מעדיפים להגדיר את זהותם באופן אתני גרידא. נראה לי שהעולם, במערבולת שהוא אחוז בה כרגע, זקוק למסר היהודי – המסר האומר שאלוהים קורא לנו להיות נאמנים לאמונתנו שלנו ולהיות ברכה לבני כל האמונות. דמיינו עולם שבו כולם מאמינים בזה, ומנסים לממש זאת. הלוואי.

אנחנו לא סתם עוד קבוצה אתנית. אנחנו העם שהוליד את רעיון החופש והעמיד אותו על חינוך הילדים לאהוב ולא לשנוא. דתנו היא הדת המקדשת את הנישואים והמשפחה, ואשר מדברת על חובות לפני שהיא מדברת על זכויות. חזוננו הוא החזון הרואה בהקלת העוני משימה דתית, מפני שכדברי הרמב"ם אדם רעב, חולה, חסר בית או גלמוד אינו יכול לעסוק בהשגות רוחניות נעלות.³ אנחנו עושים את כל זאת לא מפני שאנחנו שמרנים או ליברלים, רפובליקנים או דמוקרטים, ימנים או שמאלנים, אלא מפני שאנחנו מאמינים שזה מה שה' רוצה מאתנו.

מילים רבות נכתבות בימינו על ה"מה" ועל ה"איך" של היהדות, אך מילים מעטות מדי מוקדשות ל"למה". משה, בחודש

כוח הלְמָה

האחרון של חייו, לימד את ה"למה". וכך הוא עורר אנשים לפעולה בדורו ובכל הדורות שאחריו, עד עצם הדור הזה. אם רצונכם לשנות את העולם, התחילו ב"למה".

1. https://www.youtube.com/watch?v=u4ZojKF_VuA. וראו גם בהרחבה בספרו Simon Sinek, *Start with Why: How Great Leaders Inspire Everyone to Take Action*, New York, Portfolio, 2009.
2. Milton Himmelfarb and Gertrude Himmelfarb, *Jews and Gentiles*, New York, Encounter, 2007, p. 141.
3. מורה הנבוכים ג, כז.